

اندپښتني زما

احمد شاملو
ژباړه: ويار

Ketabton.com

احمد شاملو

زما اندېښنې

ژباړه: وياړ

د ايران د چارو د شننې او څېړنې د مرکز
په اتم کنفرانس کې د احمد شاملو وينا

(د ۱۹۹۰ کال اپريل، برکلي، کليفرنیا)

دُنئی دیدرو:

د تعصب او بربریت تر مینځ یو گام واټن دی.

له ارزونې، پلټنې او څېړنې پرته د هنري، فرهنګي، ادبي، سیاسي او فلسفي فکرونو او گروهې منل او د هغه لپاره بل څوک چار ماري کول یا رټل، تعصب دی. د علمي لیددود او گروهې د بداینې لپاره اړینه ده، چې ټولې ښکارندې او پدیدې له تعصب پرته د علمي او منطقي ارزونې وروسته رد یا ومنل شي.

د تعصب په اړه د احمد شاملو دا لیکنه د لوستلو وړ ده. هیله مند یم پښتو ژباړه یې د پوهې په لاغورېدلو کې ګټوره تمامه شي.

دا یادونه لازمه ګڼم، چې ما د دې وینا د متن ځینې عنوانونه د منځپانګې په پام کې نیولو سره، یو څه بدل کړي دي.

زما اندېښنې

احمد شاملو

ژباړه: وياړ

سمون: زير افغان

برېښنايي خپرېدنه او بيا کتنه: تلي ۱۴۰۲

لړلیک

- ۱ ..... اندېښنه
- ۲ ..... د مهرگان جشن
- ۷ ..... نوم یې گئومات، خو په غاصب مشهور و
- ۱۶ ..... د ضحاک قضیه څه ده؟
- ۲۹ ..... پریردی چې یو تریخ حقیقت درته ووايم
- ۳۷ ..... خبره رالنده کړم

اندېښنه

ډېرو گرانو دوستانو،

ستاسو په مينځ کې شتون، له تاسو سره خبرې کوول او له تاسو اورېدل تل زما لپاره يو مغتنم فرصت او يوه ښه تجربه ده. خو کله، چې سره راټولېږو، معمولاً يوازې د سياسي مسايلو په اړه غږېږو او که مې لا ښه ويلې وي، هڅه کوو چې د هېواد د داخلي پېښو په اړه خبرې وکړو او هغه څه چې په هېواد کې تېرېږي، له خپل بنسټيز ليددود سره وتلو او داسې نور.... دا کار ورو ورو، اوس په يو رسم او عادت بدل شوی او تقريباً د يوه دود ښه يې نيولې. زه نن شپه په پام کې لرم دا رسم او دود مات کړم او خپلې خبرې له نورو ځايونو څخه پيل او بل ځای ته يې ورسوم. غواړم د راتلونکي په اړه د خپلو اندېښنو په هکله وغږېږم. له همدې کبله مې خبرې په يوې لنډې پوښتنې پيلوم، خو دې پوښتنې ته د رسېدلو لپاره اړيم چې لومړی يو څه مقدمې جوړې او بيا يې زمينه چمتو کړم.

فکر کوم د دې زمينې جوړولو لپاره به ښه دا وي چې د بل هر کار پر ځای يو تاريخي حقيقت د بېلگې په توگه راواخلم، ويې څېرم، وړاندې يې کړم او له لاسته راتلونکې پايلې څخه يې گټه واخلم او د پام وړ پوښتنه د هغې په رڼا کې مطرح کړم. دولس کاله مخکې د «مهرگان» په جشن کې، په نيويارک کې می وليدل چې دوستان د دې جشن لامل «پر ضحاک باندې د کاوه بريا» گڼي. البته دا موضوع نه نوې ده او نه هم د حيرت وړ، ځکه چې په رښتيا هم ډېري دوستان، هر چېرې چې دي، دا لفظي تېروتنه کوي. زه دا موضوع د هماغې تاريخي بېلگې په توگه، چې مې وويل، مطرح کوم او شنل او تحليل يې په دوو برخو کې تر سره کوم، وگورو چې چېرته رسېږو.

د مهرگان جشن

مهر په لرغونې پارسي کې، په اصل کې میترا؛ که سم یې تلفظ کړم میتره و. او مهر یا میترا یا میتره هماغه لمر دی. مهرگان هم چې په لرغونې پارسي کې میترگانه تلفظ کېدو، د ژبډود له مخې یعنې «لمر ته منسوب» مانا ورکوي.

په خپله د میتره یا مهر یا لمر په اړه باید ووايم، چې د ایرانیانو له اسطوره ایزو خدایانو څخه یو و او د ایرانی اند د ځلېدو یو څرگند او ځلاند انځور گڼل کېږي، چې په هغه کې د لومړي ځل لپاره د خدای اند او د خدای تصور د انسان په بڼه ځمکې ته راځي او که سم څیر شی، گورئ چې دا هغه بېلگه ده، چې وروسته د هغې له مخې مسیح جوړوي.

دلته اړینه ده، د موضوع په څنډه کې د یوه ټکي یادونه وکړم، چې هیله من یم بې ارزښته ونه گڼل شي:

د مسیح د اسطوري اهمیت په دې کې دی چې مسیح (البته د مسیحیانو په باور) د خدای زوي گڼل کېږي - یعنې د الوهیت یوه برخه. دا الوهیت ځمکې ته راځي؛ د خدای یوه برخه له اسمانه ځمکې ته راځي، هغه هم د یو ځاورین انسان په بڼه. له انسان سره د انسان لپاره هلې ځلې کوي، له انسان سره او د انسان لپاره درد گالي او په پای کې د انسان د ژغورنې لپاره ځان قربانوي... مور له هغه ملنډیز مسیحیت سره کار نه لرو چې پاپانو، کشیشانو او واتیکان سپینلی، خو د مسیح د اسطوري په فلسفي شنې سره دې ښکلي او ښایسته پایلې ته رسېږو، چې انسان او خدای د یو بل لپاره درد گالي، رېږونه زغمي او بالاخره د یو بل لپاره بلهاري کېږي. داسې یوه اسطوره چې سخته ښایسته، پرمینه او له مانا ډکه ده.

لنډه دا، چې ځمکې ته د خدای د رابښکته کېدو موضوع، په یوه دردمنونکي قالب کې د خدای تجسد چې له غوښې، پوستکي او هډوکي جوړ شوی او اسمان ته د مسیح بیا

ستېدلو موضوعات ، ټول د مهر يا ميټره د بېلگې له مخې جوړې شوي دي. د مهر په دود کې او د ميټرايانو د اعتقاداتو له مخې، ميټره وروسته له هغې چې د انسان په بڼه ځمکې ته راځي او د خاورې د بډاينې او د ځمکې د برکتې کولو لپاره غوا قربانوي، بېرته اسمان ته ستنېږي.

دا د مهر په اړه، چې مهرگان هغه ته منسوب دی.

خو مهرگان، په اصل او بنسټ کې د خريفي کال يعني د مني کال مهمه ورځ او پيل و. دلته بيا ناچاره يم، يو څه حاشيې ته لار شم او عرض وکړم، چې زموږ نيکونو د يوه لمريز کال پر ځای، دوه نيمايي کلونه لرل، چې عبارت وو له خريفي يا د مني کال او ربيعي يا د پسرلي کال؛ چې بحث يې ډېر مفصل او زموږ د نن شپې له بحثه بهر دی، خو په ډېره لنډه او ټوليزه توگه ويلي شم چې همدا ظاهراً کوچنی ټکی د هغو معتبرو اسنادو په شمېر کې دی، چې ثابتوي آريايي قومونه د ځمکې د شمال تر ټولو لېرو سيمو څخه، بېلابېلو ټاټوبو او د هغو په ډله کې ايران ته کډه شوي دي، ځکه کال يې په پيل کې په دوو برخو، په دوه مياشتني دوبي او لس مياشتني ژمي وېشل کېده او څنگه چې پوهېږو، دا موضوع قطب ته نږدې سيمو سره تړاو لري. وروسته، کله چې دا قومونه څومره هم په جغرافيايي لحاظ ښکته راغلي، د دوبي موده يې اوږده او د ژمي موده يې لنډه شوې او په کليزې کې يې سمون راوستی دی، چې بالاخره کال يې تقريباً په دوو شپږ مياشتنيو برخو وېشل شوی، چې پسرلنی برخه يې په **نوروز** او د مني برخه يې په **مهرگان** پيلېدله، چې دا دواړه ورځې يې په جشن لمانځلې.

د مهرگان د جشن ورځ د بغياديش مياشتې، يعني د بغ يا ميټره له مياشتې سره سمون درلوده.

د بغ کلمه په خپله په لرغوني پارسي کې د مطلقو خدايانو په مانا وه، چې وروسته يې يوازې ميټرا يا مهر ته اطلاق کړې ده. بخ هم چې د بغ تصحيف دی، په روسي ژبه کې د خدای مانا لري. په ترڅ کې ستاسو د معلوماتو لپاره مې عرض کړی وی چې د بغياديش مياشت د شمس له بابلي مياشتې سره معادله ده، چې هماغه شمس يا لمر

دی چې د زړې ارمني ژبې معادل یې هم مهرگان دی چې بیا هم د مهرگان یا میترگانه تصحیف دی، سغدي میاشته یې هم فغان و، چې بیا فغ هماغه بخ د خدای یا مهر مانا لري او د چین پاچایانو ته یې هم له همدې رینبې څخه فغفور یا بغپور ویل چې مانا یې ده د خدای یا د لمر زوی. او بالاخره زردتشتیانو هم دا میاشت مهر نوموله، چې مور یې نن هم کاروو.

البته دا په کروونلوژي پورې تړلي ټکي دي چې د ژبپوهنې او توکمپوهنې په شان نورو علومو سره ظاهراً ګډې رینبې پیدا کوي او د یو بل په وسیله تأییدېږي. (د ظاهراً کلمه مې د دې لپاره وکاروله، چې زه په دې علومو کې سوچه بې سواد یم.) په هر حال، څنگه چې ګورو، مهرگان له دې لیده د ضحاک او فریدون او د کاوه پاڅون او داسې نورو موضوعاتو سره هیڅ تړاو نه لري. د دویم کال د نیمايي برخې هغه جشن و چې د نوروز په اهمیت یې لمانځلو او د مهر میاشتې له شپاړسمې (یا د مهرگان له ورځې) د مهر تر یوویشتمې (یا د رام ورځې) پورې، شپږ ورځې یې دوام کاوه. البته کېدای شي، چې د ضحاک نسکورېدل له همدې ورځې سره برابر شوی وي، خو داسې یو برابرېدل د دې لامل کېدلای شي، چې د دې جشن وجودي علت بدل کړي. د ساري په توګه، که چېرې ناصرالدین شاه یې د یوې جمعې په ورځ وژلی وي، نو مور ادعا کولای نشو، چې هره جمعه له دې امله رخصتي کوو، چې ناصرالدین شاه په همدې ورځ وژل شوی دی.

وړاندې مې دې ټکي ته اشاره وکړه، چې مسیحیت د مهرپرستی ټول آداب او دودونه کېت مټ تقلید کړي، چې د تعمید غسل او د شرابو او ډوډۍ تقدیس یې یادولی شو. دا هم ورزیاته کړم، چې د یو شمېر کسانو په باور، د دسمبر د پنځه ویشتمې نېټې جشنونه، چې وروسته د مسیح د کاليزي په توګه لمانځل شوي، رینبې یې د مهرگان همدې جشن ته رسېږي. اوس چې د مسیح د میلاد خبره راپورته شوه، نو دا ټکی هم باید په لنډیز سره ووايم، چې په خپله میترایي ایرانیانو د مهرگان ورځ په ورته وخت کې د مشیا او مشیانه د زېږېدنې ورځ ګڼله، چې د سامي اسطورو هماغه آدم او حوا

ده، او دا ټکی په بُنډهښن کې (هغه مهم کتاب چې د پخوانیو اعصارو راپاتې دی) هم راغلی دی. په دې اړه نورې ډېرې داسې خبرې شته چې ناچار یم پرې یې رد م او تېر شم، د بېلگې په توګه دا ټکی چې آیا اصولاً مسیا یا میسا (مسیح او مسیحا) هماغه مشیا دی که نه، او دا خبر نور ټکي.

خو راکړئ، چې دوهمې مسئلې، یانې د حضرت ضحاک قضیې ته ورشو:

زما گرانو دوستانو! زموږ هېواد په رښتیا هم یو جالبه هېواد دی. په دې هېواد کې داسې انډیال سرداران راپورته شوي، چې ډېر حیرانوونکي فکري او ټولنیز غورځنګونه یې هڅولي، ثمر ته یې رسولي او کله یې هم تر بشپړ بریا پورې مخ ته بېولي دي. ډېر انقلابي روڼ انډي زموږ د هېواد د تاریخ په عجیبو پړاونو کې راپورته شوي، چې د هغوی د تاریخي لاسته راوړنو مطالعه هومره لویه ده چې ناباورېدونکې ښکاري. د ټولو بلوسگرانو له گډو چال چلندونو څخه یو، د تاریخ تحریفول دی. هغه څه چې په پایله کې په خواشینۍ سره یې نن د تاریخ په نامه لرو، د یو موتي درواغو او بابزو څخه پرته بل څه نه دي، چې د بېلابېلو پېرونو درباري غوږه مالانو او چاپلوسانو اوبدلي. دا د حقایقو تحریف او د تور سپین او د سپین تور ښودل تر هغه بریده دي، چې کولای شي تر ټولو ښه نيتي کسان هم تېر باسي.

د دې تاریخي تحریفاتو ډېره په زړه پورې بېلګه همدا د فریدون او کاوه او ضحاک پېښه ده.

مخکې له دې چې پر دې موضوع وغږېږم، باید د اسطوري او تاریخ په اړه د یوه ټکي یادونه وکړم: دا ټکی د مطالعې وړ ټکی دی، له بېلګو او شواهدو ډک، خو زه ناچار په بیره باید ترې تېرېږم او دومره اشاره کووم، چې اسطوره یا میت یو ډول افسانه ده، چې کېدای شي یوازې د هیلو او غوښتنو پر بنسټ د پخوانیو انسانانو د تخیلاتو زېږنده واوسي او کېدای شي په واقعي نړۍ کې د تاریخي حقایقو ملاتړ ولري، یانې داسې

بې منطقه او ماشومانه افسانه وي چې منځپانگه يې له يوې تاريخې پېښې سرچينه اخيستې وي او بيا يې د يو ملت په ذهني چاپېريال کې وده کړې او نوې بڼه يې موندلې وي، لکه د ابراهيم بن احمد ساماني د ژوند لنډ تاريخ چې د بودا سيدهارتا له افسانوي ژوندليک سره گډ شوی او د ابراهيم بن ادهم په اسطورې بدل شوی دی. په دې صورت کې کولای شو په بېلابېلو سرچينو کې له پلټنې سره دا تاريخي حقايق ومومو، پر هغوي د معرفت رڼا وشيندو او تور له سپين جلا او په منځپانگه يې پوه شو؛ همدا د ضحاک اسطوره بيا هم د دې موضوع يوه روښانه بېلگه ده.

نوم يې گڼومات، خو په غاصب مشهور و

د ايران په لرغونې تاريخ كې د يوه سړي نوم اخيستل شوی، چې گڼومات نومېده او په غاصب مشهور و.

په دې پوهېږو، چې د كوروش تر مرگه وروسته، زوي يې كېوجيه د سردارانو، درباريانو، روحانيانو او اشرافو په هوکړې سره پاچاهۍ ته ورسېد او د مصريانو د لوټلو لپاره يې لښکر وايست، څنگه چې جگړه او نړۍ نيونه، چې لومړی د مغلوبو ملتونو د شتمني د لوټني او بيا وروسته د كلني باج و خراج سره اړينه کېدله، په هغه وخت کې د لښکرو سردارانو ته، چې يوازې له اشرافې طبقې څخه ټاکل کېدل، يو ډول شمېر توليدي کار گڼل کېده (البته که وکولای شو لوټ او باج اخيستني ته «توليدي کار» ووايو!).

پرېږدئ يو عمومي حکم صادر کړم او خاطر مو جمع کړم: د وخت ټول زورواکي لېوني وو. ارواېزندنه دا ټکی په اسانۍ ثابتولی شي. که وغواړم خپل حکم ته پراختيا ورکړم، په دې ډول يې بايد سم کړم: د تاريخ پر ټولو زورواکو له لمړي دمه يو څه کېدل: ټول له پيله شوده گان وو او په ډېرو کې دا شوده توب د ځنځيري لېونتوب تر لور مقامه رسېدو. يانې د شاوخوا کسانو، سرتېرو مرييانو او په خټه نوکرانو هغوې ته هومره غوړه مالي کړی او لکۍ ورته خوځولی او ځيني ځايونه يې ورته ځټلي، چې له دوی يې عظيم الشان نابغي، ستر هوښياران او پوه رهبران جوړ کړي، چې ورو ورو خپلو حريفانو ته مشتبه شوي او د بېرآتوب هغې کچې ته رسېدلي، چې د هغه يوه په ذهن کې ناڅاپه داسې گرځېدلي چې زه د لمر زوی يم، هغه بل ادعا کړې چې زه بنده د خدای زوی يم؛ سکندر ادعا وکړه، چې د هغه مار نطفه دی چې د شپې لخوا يې د مور پر بړستني خوځېده او نادرشاه، چې د لمړي سره يې د دوو خرو ورېشې بېلولای نشوې، خپل پلار يې هېر کړ او مدعي شو، چې د توري زوی، د توري لمسی، د توري کړوسی او د توري کودی دی. د دې تاريخي لېونو تر مينځ يوازې د بيچاره کېوجيه حساب له

نورو بېل دی. دا ښاغلی د هغو ملنگانو په شان و، چې دورو بادولو ته یې اړتیا نلرله، اړتیا یې نلرله چې شاوخوا کسان یې شونډیک ته سره ټوټه وریږي او یا لکۍ ورته جگه کړي. ځکه زموږ د مشهورې وینا له مخې د بلوغتیا ماده یې د زلمیتوب له پیله مستعده وه او بی لکۍ نڅېدو. دا شوه (چې اشرافو له همدې کبله پر پلاز کښولی و، چې واگې یې د دوې په لاس کې وي) مصر ته تر رسېدو او هلته له بریا او بی ساري جنایتونو وروسته په بشپړه توگه ځنځیري شو. د بیهوښۍ، کمزورتیا، میرگي او جنون حالت یې پیدا کړ. داسې ورځې ته ورسېدو، چې مصریانو د زړه له تله باور پیدا کړ، چې دا ناروغي هغه سزا ده، چې د مصر خدایانو د ده جنایتکارانه کړنو په بدل کې پر ده نازله کړې ده.

کبوجیه د بردیا په نامه یو ورور درلود. بردیا طبعاً د خپل ورور له جنوني حالت څخه خبر و او پوهېده چې نن یا سبا به د اعلیحضرت د جنون پای هرومرو یوه تماشه شي او تاج او پلاز به له لاسه ورکړي. له بلې خوا له هغه ځایه چې د افکارو خاوند و او څو ځله یې ځینې غورځنگونه په لاره اچولي وو، اشراف یې د وینې تېري وو. هغه پوهېده که فرضاً کبوجیه له تخته وپرځول شي، اشراف به په هیڅ بیه پرې نږدي چې دی یې پر ځای کښېني. همدا و چې مخکې شو او د کبوجیه او پوځ په غیاب کې پر پلاز کښېناست. کله چې د بردیا د پاڅون خبر مصر ته ورسېدو، داریوش او د پوځ نورو مشرانو کبوجیه وواژو او پر ایران یې برید وکړ، چې د بردیا لاس پوځي ځواک ته لنډ کړي.

هغه جعلي او تحریف شوی تاریخ، چې نن ورته لاسرسی لرو، پېښه په دې ډول رانقلوي:

«کبوجیه وړاندې له دې چې مصر ته حرکت وکړي، خپل یو محرم ته، چې نوم یې پرک ساس پس و، دنده وسپارله چې په پټه او بې له دې چې څوک خبر شي،

برديا ووژني؛ داسې نه چې د هغه په نشتون کې د پاچاهۍ هوا يې پر سر ولگېږي. دا ماموريت تر سره شو، خو قسمت ته گورئ چې د گنومات په نامه د زردتشتيانو يو روحاني، چې له مقتول برديا سره يې عجيب ورته والی لاره، له دې راز هغه بل څوک د برديا له ځايه چې پوهېدو چې پرته له هغه بل څوک د برديا له وژل کېدلو خبر نه دي، نو وېي ويل چې زه برديا يم او پر پلاز کېښاست.»

شته جعلي تاريخ د پېښې پاتې لړۍ په دې ډول تعريفوي:

«کله چې دا خبر په مصر کې د کېوجيه غور ته ورسېدو، څه له دې کېله چې يو چا په درواغو ځان برديا نومولی او يا د دې لپاره چې دوکه شوی او برديا يې وژلی نه دی، ډېر په قار شو (او دلته دوه روايتونه شته: يو دا چې د جنوني قار له امله يې ځانوژنه وکړه، بل دا چې بې له ځنډه يې د آس پر شا ودانگلی چې پر ايران بريد وکړي. د دې ناڅاپه دنگلو له امله، هغه توره يې چې پر ملا پورې تړلې وه، په خپته يې ننوځي او له تپه يې مړ شو.»

دا وروستی روايت په بشپړه توگه جعلي دی. د جمشيد د تخت ډبرتورنه ښکاره کوي، چې ان عادي سرتېرو هم توره بې تېکې پر ملا نه تړله، پاچا خو په خپل ځای پرېږده. په هر حال، د جعل شوي تاريخ له مخې:

«پرک ساس پس، د بردیا د وژلو راز د پوځ له مشرانو سره شریک کړ. هغوی په بیره ځانونه ایران ته ورسول او ویوهېدل، چا چې ځان بردیا نومولی دی، د گنوماته په نوم د زردتشتیانو هغه روحاني دی، چې ورور یې د سلطنتي مانیو رییس دی. نو له مخکنې پرېکړې سره سم یې په ځانگړي ساعت پر مانی برید وکړ او هغه یې ووژو او له یو بل سره یې وعده وکړ، چې د بلې ورځې په سبا به په یوه ځای کې سره راټول شي او د هر چا آس چې د نورو له آسونو مخکې وشنېدو، هغه دې پاچا شي. د داریوش ناظر له هونیاری کار اخلي او یوه شپه وړاندې په وعده شوي ځای کې د داریوش د آس او د یوې اسپې د معارفې زمينه برابروي. په سباني سهار د داریوش آس دې ځای ته د رسېدلو سره سم د تېرې شپې د خوندورو شېبو په یاد شنبېري او د دغه شهوتناکه څاروي په مټ، پاچاهي(چې بی له شکه الهي ودیعه ده) داریوش ته ورسپارل شوه.»

بڼه نو، تاریخ داسې وایي. خو دا تاریخ جعلی دی، په دوکه ماری لتار او په دروغو دک دی، د حقیقت ملنډیز تحریف دی. راجی وگورو چې پېښ شوی حقیقت څه و: لومړی به ووايم چې: څه اړتیا وه، چې داریوش او ملگري یې کبوجیه ووژني؟

۱. د کبوجیه لېونتوب تر هغه حده رسېدلی و، چې نور نو اړینه وه، چې د ده په اړه اساسي فکر وکړي.

۲. یوازې د کبوجیه په وژلو سره یې کولای شول د بردیا وژنه د هغه په غاړه واچوي او دوی په خپله تورن نشي.

۳. ځنگه به چې وگورو د کبوجیه په وژلو سره د بردیا وژنه پرته له ستونزې جوړونې تر سره کېدله.
بله دا چې:

- د بردیا له وژلو وروسته یې ولې په پېښه کې جعلي گڼومات جوړ کړ؟

۱. ځکه چې له کبوجیه وروسته د پاچاهۍ حق بی له شکه بردیا ته رسېدو. لومړی دا چې هغوی د بردیا له کړنو او اقداماتو سره سخت مخالف وو او دویم دا چې د بردیا په وژلو سره په پاچاوژنې تورنېدل، چې پایلې یې معلومې وې. له همدې کبله یې بردیا د گڼومات په نامه وواژه.

۲. د بردیا ټولنیز نفوذ تر هغه زیات و، چې ولسي پرگنې یې وژل وزغمي.

د پېښې د واقعیت ارزول، په ښه توګه کولای شي دغه ټکي روښانه کړي:

موږ د واقعیت د پوهېدو لپاره، یو معتبر تاریخي سند په لاس کې لرو. دا سند د بیستون ډبرلیکنه ده، چې وروسته د همدې داریوش په فرمان پر ډبرې وتورول شو. منم، چې د دروغجن حافظه عموماً کمزورې وي، خو څه چې د تاریخ تحریفولو لپاره پر دې ډبرلیکنې تورل شوي، د دې تاریخي دوکه ماری خبره برنډوي.

زه په بیره د دې ډبرلیکنې له جملو څخه یوازې یوه جمله تاسو ته لولم:

«ما داریوش، ورشوګانې، کروندې او منقولې شتمنۍ او

مربیان بېرته جنگیالیو ته ستانه کړل... ما په پارس او

ماد او نورو سیمو کې هغه څه، چې اخیستل شوي وو،

بېرته واخیستل.»

عجب، بناغلیه داریوشه! دا جنگیالی، چې تا خپلې ډبرلیکنې کې ورته اشاره کړې، د پوځ له هغو مشرانو او سردارانو پرته څوک دي، چې له اشرافې طبقې څخه ټاکل کېدل؟ چا له دوی ورشوگانې، کروندې، منقولې شتمنۍ او مرییان اخیستي وو، چې تا بېرته ورستانه کړل؟

اصلي مسئله همدا ده. حقیقت دا دی چې اصلاً د گنوماته په نامه چا شتون نه لاره او هغه څوک چې د داریوش او د ده یارانو لخوا ووژل شو، په خپله بردیا و. بردیا د خپل ورور او د توطئه گرو درباري اشرافو له نشتون څخه گټه پورته کوي او پر پلاز کېښي او بی له ځنډه د ټولني د جوړښت په بدلولو پیل کوي، د انقلاب تر کچې بدلونونه. لکه څنگه چې د هرودوت له لیکنې څرگندېږي د خپلې پاچاهۍ په اوو تر اتوو میاشتو کې ډېر زیات ښه کارونه تر سره کوي، داسې چې مړینه یې په گرده کوچنۍ آسیا کې ملي ناورین گڼل کېږي او د ده لپاره عمومي ویر اعلانوي. هرودوت د بردیا د کړنو په لړ کې له پوځي اجباري خدمت نه د خلکو معافېدل او د درې کالو د مالیاتو د بخیښلو یادونه کوي، خو د بیستون ډبرلیکنه، چې د داریوش په فرمان تورل شوې، ښکاره کوي چې موضوع له دې خبرو لا زیاته مهمه وه:

د بیستون ډبرلیکنه د ورشوگانو او د کرنیزو ځمکو او د منقولو شتمنیو یادونه کوي، چې داریوش بېرته اشرافو او جنگیالیو (یانې د پوځ مشرانو) ته ستانه کړي دي - داسې ښکاري چې بردیا د اشرافي کورنیو منقولې او غیر منقولې شتمنۍ مصادره او بزگرانو او کروندگرو ته یې بخیښلې وې.

ډبرلیکنه د هغو بردگانو څخه غږېږي، چې داریوش بېرته جنگیالیو ته ستانه کړي - داسې ښکاري چې بردیا مرییتوب یا لږ تر لږه مریي وزمه کار په بشپړه توگه ملغی کړي

۰۹

یو روڼاندي مورخ په خپلې رسالې کې لیکلي دي:

«په دې بهير کې، خبره د شتمنيو او ورشوگانو
مصادري او د معبدونو سيزولو او د مالياتو بخښلو او د
بيگار (برده وزمه کار) له منځه وړلو ته ورسېده (او دا
ټول، لږ تر لږه) د هخامنشي ټولني په اقتصادي او
ټولنيزو اړيکو کې د کړکېچ د شتون ښکارندوي دی.»

دياکونف هم ليکي:

«د گنوماتا(او زما په باور د برديا) د کار تر ختمېدو
وروسته، داريوش له ډېرو پاڅونونو او مخالفتونو سره
مخ شو. د دې پاڅونونو موخه د برديا د وخت د نظامونو
بيا راژوندي کول و، چې داريوش ټول لغوه کړي وو. لږ
تر لږه درې پاڅونونه په ټوله مانا د ولسي غورځنگونو
بڼه ونيوله. دا درې د فرادا پاڅون، فرورتيش فرائورت
پاڅون او د پارسي وهيزداته له پاڅون څخه عبارت وو.
داريوش د دې پاڅونونو په وړاندې سخت او خونړی
چلند وکړ، لکه څنگه چې په بابل کې يې د بېلگې په
توگه د غورځنگ درې زره رهبران او مشران يې يو وار
په دار وځړول.»

وگورئ په خپله داريوش د فرورتيش د پای په اړه په دروغجنې ډبرليکنې کې څه وايي:

«هغه يې په ځنځيرونو تړلی ماته راوست. ما په خپل
لاس د هغه پوزه او غوږونه پرې کړل او سترگې مې
ورته د سر له کاسې راوويستې، هماغه شان يې په

خُنخېرونو او هتکړيو کې زما په دربار کې وساته او ټولو
جنگيالو هغه وليدو. له هغې وروسته مې فرمان ورکړ،
چې په اکباتانه کې يې پر نېزې کښېنوي. همدا ډول
هغه کسان، چې د نوموړي پلويان وو، د اکباتانه په
کلا کې په دار وځړول.»

اصولاً دا لېونتاره غچ اخیستنه او نه باورونکې دارنه، په کافي ډول برېښونکې ده او د
فرورتیش د غورځنگ پراختیا او اهمیت په ښه توگه څرگندوي.
د تاریخ اړول یوه اوږده مخینه لري. د انوشیروان په پېښه ټول پوهېږي او نه یې
تکراروم. دې سپړخور حرامي له روحانیونو سره جوړجاړی وکړ، که هغه د ورونو پر
ځای پاچاهۍ ته ورسوي، د مزدکیانو ریښې به وچې کړي. په یو قول چا لیکلي، چې
یوازې په یوې ورځ کې یې په ټول هېواد کې یو سلو دیرش زره مزدکیان په چل ول
سره ونيول او له سر څخه تر ملا پورې یې په نسکور ډول د آهکو په کنده کې ښخ
کړل. دې کړنې داسې یوه کرکه رامنځته کړه، چې د رژیم تبلیغاتي ادارې د هغې د
ښو نښانو له منځه وړلو لپاره لاس په کار شوې. هڅه یې وکړه چې د شوه گۍ په
ندارو، لکه د عدل ځنځیر او داسې نورو سره له دې خونړي دېو څخه د عدل فرشته
جوړه کړي، او جوړه یې هم کړه او داسې یې جوړه کړه چې وبې کړای شول تاریخ
گواکې د تل لپاره دوکه کړي، لکه څرنگه چې نن کله د انوشیروان نوم اوږو، وغواړو
که و نه غواړو د عادل کلمه مو چټکه په ذهن کې راځي.

زنده ست نام فرخ نوشیروان به عدل گرچه بسی گذشت که نوشیروان نماند
(ژوندی دی د نوشیروان مبارک نوم په عدل/ که څه هم ډېره موده کېږي چې
انوشیروان نور ژوندې نه دی)

خوارکی سعدي!

دا د داريوش او برديا پېښه په ياد ولری، چې بېرته ورته راستانه شوو.

د ضحاک قضیه څه ده؟

اوس وگورو چې د ضحاک قضیه څه ده:
ښاغلی حصوري، زما یو دوست، چې یو ارزښتمن څېړونکی دی، په یوې مقالې کې د ضحاک د اسطوري په اړه لیکي:
جمشید ټولنه په طبقاتو ووېشله: روحاني طبقه، د اشرافو طبقه، د سرتېرو طبقه، د کسبگرو او کروندگرو طبقه او داسې نور. له جمشید وروسته ضحاک واک ته رسېږي او له ضحاک وروسته، فریدون، چې د آهنگر کاوه له پاڅون سره پاچاهی ته رسېږي، لومړنی کار چې کوي، د جمشید د پېر طبقاتو ته د ټولني ستول دي. د فردوسي په وینا، فریدون همدا چې پاچاهی ته رسېږي په ښارونو کې ډنډوره اچوي چې:

سپاهي نباید که با پیشه ور   به يك رو جویند هر دو هنر
(پوځي نه ښايي چې له کسبگر سره / په یوه ډول د هنر په لټون شي)
يکي کارورز و دگر گرزدار   سزاوار هر دو پديد است کار
(یو کار کړي او بل گرز لري / د دواړو لپاره وړ کارونه جوړ شوي)
چون این کار آن جوید آن کار این   پر آشوب گردد سراسر زمین!
(که دی د هغه او هغه د ده د کار په لټه شي / ټوله ځمکه به له بلوا ډکه شي)

دا رابنکاه کوي، چې ضحاک د خپل سلطنت په پېر کې، چې د جمشید او فریدون د پاچاهی تر مینځ و، په ټولنه کې یې طبقات له مینځه وړي وو. البته د دوه درې زره کاله وړاندې ټولني د طبقاتي وېش په اړه، مور ځېني معلومات لرو. دا طبقه بندي، نه یوازې د ایران د لرغوني ټولني ځانگړنه وه، بلکې نوی اوستا، چې متن یې په اختیار کې لرو، د دې طبقو شتون تاییدوي.

جوته ده، چې د ضحاک اسطوره، په کومې بڼې چې مور ته رارسېدلې، د هغو کسانو د ذهنونو پنځونه ده، چې د طبقاتي نظام له گټو برخمن و. هغه طبقې چې د ټولني د هرم قاعده جوړوي، څنگه دا هیله کولی شي، چې په اصطلاح د فریدون په نامه یو تن راشي او دا پرگني بېرته هماغه طبقاتي ترورمو ته ستانه کړي؟ ولې باید د طبقاتي نظام په راستنېدو دا خلک په زړونو کې گوړې ماتې کړي؟

له دوو حالتونو دباندې نه ده: یا دا، چې د اسطوري پنځوونکي له شتمني طبقې څخه وو (چې دا ډېر لږې ښکاري) یا د اسطوري ضبطونکي (څه فردوسي، څه هم د خودای نامگ* مصنف، چې د شاهنامې اخځلیک دی) چل وهلی، هغه اسطوره، چې د بېوزلو طبقو د هیلو ښکارندویه وه، په داسې بڼه یې اړولې، چې په شاهنامه کې یې گورو او په دې توگه یې د ځان او خپلې طبقې له گټو په صادقانه توگه دفاع کړې ده. طبیعي ده د هغه چا په نظر، چې د طبقاتي نظام له گټو برخمن وي، ضحاک باید وغندل شي او د بدمرغي او له ټولنیزو حقوقو بې برخي کسبگر کاوه انقلابي رسالت باید د بري په درشل کې پای ته ورسېږي او یوازې د آهنگرۍ یو ټوټه څرمن یې د ولسونو د شوده کولو لپاره د پاچا او ولسونو د نه شلېدونکي پیوستون د نښې په توگه د سلطنتي بیرغ بڼه غوره کړي او باید د فریدون، چې پخواني نظام ته د ټولني ستونوونکي او د طبقاتو د یوځای کېدلو مخ نیونکی و، درناوی او تکریم وشي.

حضرت فردوسي د ضحاک په پاچاهۍ کې د هغه له ټولنیزو اقداماتو یادونه نه کوي او یوازې په دې بسنه کوي، چې مخکې له مخکې یې وغندي او بې له دې چې موضوع ووايي او د خپل زړه خبره وکړي، بیچاره ضحاک سپک سپاندوي؛ دوه مارونه ورته په اوږې زېږوي، چې د آرامولو لپاره یې ناچار دی د انسان د سر ماغزه ورباندې وخوري.

---

* خودای نامگ، خدای نامه، چې د «پاچاهانو کتاب» په نامه هم یادېږي، د ساساني عصر یو مهم کتاب دی، چې په کې د بېلابېلو پاچاهانو نومونه او د بېلابېلو پېرونو پېښې د افسانې په بڼه په کې ثبتې شوې دي. فردوسي هم د شاهنامې د لیکلو لپاره د یوې سرچینې په توگه کارولی دی. پښتو. ژ.

اوس نو تاسې لار شى د دې ملنډو په اړه فردوسي وپوښتى، چې ولې بايد د دې مارانو د خوراك لپاره د انسانانو سرونه غوڅ كړي؟ ولې يې د مرو د سرونو ماغزه نه كارول؟ په هر حال، د ژوندي انسان د ماغزو د پيدا كولو لپاره لومړى بايد هغه ووژني، داسې نه ده؟ څه وكړو قلم د غليم په لاس كې دى نو. كه تاسې د ضحاك د پاچاهۍ په اړه د شاهنامې په لوستلو بسنه وكړئ، مطلقاً د اصلي قضيبې نه څه په لاس نه درځې او يوازې گورئ، چې يو بابا راغلى پر تخت كښېستلې او پر اوږو يې مارونه دي او ناچاره دى د ځوانانو د سرو ماغزو څخه خپلو مارانو ته خواړه وركوي، چې دى و نه ځوروي. خلك له دې رېږونې تنگېږي او انقلاب كوي او پلاز يې ښكوي او پر ځاى يې فريدون پر تخت كښېښوي، او د انقلاب اصلي اتل هم يو پښ دى، چې د پښتوب يوه ټوټه څرمن يې د لرگي په سر تومبلى ده. البته داسې فكر ونكړئ چې فردوسى عليه الرحمه نه پوهېدو، چې د انقلاب كولو لپاره لازمه نه ده چې هر وروڼو يو شى په لرگي وټومبل شي؛ خو دې يوې ټوټې څرمنې ته دى وروسته، چې بايد د لوتمارانو او لوت شويو د طبقاتي پيوستون په نښه د كاوياني بيرغ په توگه پورته شي، اړتيا لري!

خو كله چې د فريدون د پاچاهۍ برخې ته ورسيدئ، په دې شرط، چې له مطلب نه سرسري تېر نشئ، نو ايله به خبر شئ: لومړى دا چې، د بېچاره ضحاك پر اوږو ماران يوه پلمه وه او هغه څه چې فردوسي له تاسو پټ كړي او په خپل وخت يې غږ نه دى ايستلى، د ضحاك طبقاتي انقلاب دى؛ دويم دا، چې په ډېرې حيرانتيا سره دې پايلې ته رسېږئ چې د ضحاك د پېر اتل پښ يو شوده بېړا او د بېوزلو طبقو گټو ته يو ځاين انسان راڅرگندېږي!

دا موضوع يوې خوا ته ږدو چې د ضحاك په وړاندې د خلكو پاڅون عملاً د اشرافي ټولني له قيد او بند څخه د آزاد شويو ولسونو د خپلو گټو پر ضد پاڅون دى او په حقيقت كې هغه كودتا ده، چې ځپل شويو اشرافو د هغو لومپنانو او اوباشانو په لسونې سره د ضحاك په وړاندې په لاره واچاوله، چې زور يې ضحاك خاورى كړي و. پوښتنه دا ده، چې د پاڅون له بريا وروسته ولې پاچاهي فريدون ته سپارل كېږي؟ يوازې د

دې لپاره چې: فریدون له سلطنتي کورنۍ څخه دی او د فردوسي په وینا شاهنشاهي پرتم لري، یعنې په رگونو کې یې سلطنتي وینه بهېږي! (چې دا بنده مطلقاً د دې ډول وینې له کیمیاوي فورمول څخه اطلاع نلري)!

دا په اصطلاح شاهنشاهي برم هغه موضوع ده، چې فردوسي ورباندې تل ټینگار کوي. په دې باور د هغه تعصب، چې عادي خلک د ټولني د رهبرۍ مقام ته د رسېدلو وړ نه دي، شاید د انوشیروان په داستان کې په ښه توګه څرګند شوی وي:

قباد له اصفهان څخه د تېرېدلو پرمهال، یوه شپه د یوه بزګر له لور سره تېروي او کلونه وروسته خبرېږي چې له شاهنشاه سره د یوې شپې لپاره بیده شوې ښځې ورته یو زرین اوربله زوی زېږولی، چې وروسته انوشیروان نومول کېږي او پاچاهۍ ته رسېږي. داسې چېرې کېدای شي؟! مګر شونې ده چې یو جمجاهي* پاچا له یوې طلاقۍ څخه چې د پاچاهي وینه په رگونو کې نلري او له طبقاتي پلوه یوه بقاله ده، نړۍ ته راغلی وي؟! همدا دی چې واردمخه په یو ډول د انجلۍ توکم تر څېړنې لاندې نیول کېږي او بې له ځنډه کشفېږي چې نه، کومه انډېښنه نشته، انجلۍ د جمشید له وینې او خټې ده او د پاچاهانو وینه په رگونو کې لري!

د فردوسي د شاهنامې په ټولو تاجدارانو کې، ضحاک یوازینی کس دی چې داسې ویلی نشي:

همم شهر یاري، همم موبدي

منم شاه با فره ی ایزدي

(زه یم د خدایي پرتم لرونکی پاچا / هوډ مې پاچاهي، هوډ مې موبدي**)

---

*جم: د جمشید مخفف، چې د شاهنامې د داستانونو له مخې د پیشدادي څلورم پاچا و. لوی پاچا ورته هم ویل کېږي. جمجاه: لوی او د درناوی وړ پاچا

**موبد: د مغان مشر، له مغان لورې طبقه او د زرتشتیانو روحاني مشر. پښتو ژ.

او دا په خپله ثابتوي، چې ضحاک د پاچاهۍ او ان د درباري اشرافو له کورنۍ څخه نه دی، بلکې د ولسي پرگنو له مینځه راپورته شوی. ښاغلی حصوري په دقیقه توګه دې ټکي ته اشاره کوي:

«له هغه ځایه چې دا پېر په ټولیزه توګه د هغو الهی اړخونو څخه جلا دی، چې نورو پېرونو ته یې ورکړی، نو باید ومنو چې یو انساني پېر دی... ضحاک د اسطوري د پنځوونکې په نظر دومره ناپاکه راڅرګند شوی، چې ان د آزی دهاک (یا ښامار) ایراني لقب او بیوراسب ایراني نوم ته یې هم پام نه دی کړی او یوځلي یې غیرایراني او په ځانګړې توګه عرب ګڼلی او په خپل ګمان یې دا رټه د ایرانيانو له لمن څخه پرېمینځلې، چې خدای مه کړه یو ایراني هم د طبقاتي نظام په شان یو سپېڅلی امر په وړاندې راپاڅېږي!»

کله چې په تاریخ کې د ضحاک د اسطوري پل ونیسو، دې حقیقت ته رسېږو چې د فردوسي ضحاک کټ مټ هماغه غاصب ګنومات دی، چې داریوش له بردیا جوړ کړی و. که تاسو د ضحاک په اړه هغه څه ته، چې ابوریحان بیروني لیکلي، پام وکړئ، نو د بیستون د ډبرلیکنې له مطالبو سره به د ده مطالبو ورته والي ته هک پک شئ. د ابوریحان د متن یو خورا ډېر مهم ټکی د ضحاک په پېر کې «په مېړه توب کې د ګډون» اصطلاح ده او دا دقیقاً هماغه شرمناک تور دی، چې پر مزدک بامدادن یې هم لګولی دی. د مزدکي او ضحاکي معتقداتو نژدېوالي ته پام وکړئ! مزدک له اړتیا څخه زیات هر ډول خصوصي مالکیت رداوه او اشتراکي مالکیت ته یې تبلیغ کاوه. څنګه چې، د اشرافو لپاره ښځې د خصوصي شتمنۍ برخه وه نه د انساني ټولني

نیمایی برخه. نو د همدې لپاره یې په ډېر حرامیتوب سره د مزدک حکم ته عمومیت ورکړ او هغه یې تورن کړ چې مېرمنې یې ټولو نارینوو ته په اشتراکي ډول غوښتې دي. « په مېړه توب کې گډون»، چې بیروني ضحاک ته تړاو ورکړی، هماغه شرمناک تور دی چې وروسته د مزدک په ائین پسې هم وتړل شو، ځکه «کدخدایی» چې د زوم او خاوند په مانا ده متضاده کلمه یې «کدبانو» (مېرمن) ده. اوس نو دا پرېږدئ چې بیروني د هغه پېر په اړه تاریخي څرگندونې کوي، چې یوه اسطوره ده او لزوماً تاریخي پېښه نه ده!

ښاغلی حصوري خپله مقاله په دې جملې غزوي:

«د ضحاک د حقوقو لاسته راوړل، چې د خلکو د گټو د ساتلو په گناه یې ورته پر اوږو ماران کښېښولې او جادوگر یې گڼلې، مور نباید د جمشید د داستان له ادامې څخه ودروي: گورو، چې فریدون یوځل بیا د ایران د پخوانیو پاچاهانو زوړ قالب مومي او د ضحاک څپانده پېر له مینځه وړي او ټولنه بېرته په هغه لور بیایي، چې جمشید بېوله.»

دوستانو گورئ، چې د افسانوي ضحاک یا د تاریخي بردیا حکومت مور په ناسمه او په تېروتنې سره د فردي زورواکۍ، ظلم، بلوس او د استبدادي واکمنتیا مظهر گڼلې دی. په بله وینا خپل یوازینی لرغونی شخصیت مو، چې کارنامې یې د بیستون د ډبرلیکنې په شهادت او ان د شهنامې د مدارکو پر بنسټ له ولسی کړنو بډایې دي، د فردوسي هغو غرضناکو تبلیغاتو پر بنسټ، چې د خپلو طبقاتي گټو او شخصي باورونو له مخې یې کړي، په ډېره ناوړه توگه ککړوو او بیا کاوه د ولسي انقلاب مظهر گڼو، په داسې حال کې چې کاوه په نهایت کې له ولسي ضد عنصر پرته بل څه نه و.

په دې ډول د يوه نازل شوې آيت په توگه د فردوسي د ويناوو بشپړه منل، چې د ناچارۍ له مخې يې کړي، زموږ د بې دقتۍ گناه ده، نه د هغه گناه، چې خپلې طبقاتي گټې يا باورونه يې په پام کې نيولي دي.

په درېيمې نړۍ کې د رژيمونو سياست ارتجاعي او استثماري دی. هر رژيم له خپلو تبليغاتي وسيلو سره له يوې خوا يوازې هغه څه چې خپله يې غواړي او يا ورته گټور دی، تبليغوي او له بلې خوا په سانسور او تراره سره د هغه اند او فکر د خپرولو مخه نيسي، چې له خپل گټندويه سياست سره يې په تضاد کې وويني. گورئ، چې تر اوسه پورې هيڅ څېړونکي تاسو ته نه دي ويلي چې د فردوسي شاهنامه، که د هغه په وخت کې، له اوس څخه نژدې زر کاله پخوا، د عرب ځپلي، خليفه ځپلي او د ترکانو سلجوقي ځپلي ايران د خلاصون لپاره مبارزه هڅوله، نن بايد په پوهې ورسره چلند وشي، نه په تړلو سترگو. د پخواني رژيم تبليغاتي بنسټونو شاهنامه «د ايران ملي حماسې» په توگه نوموله، حال دا چې د ايران د ملت څرک په کې نه لگېږي او که چېرې هم وي، نو د وطن او ملت مفاهيم په ټولو ځايونو کې د پاچا په کلمه کې بيانوي. ښه، که داسې نه وای، نو په ايران کې د راډيو د جوړېدلو له پيله به يې هر سهار د لوبغالي د ډولکي په درېولو سره يې د خلکو په اعصابو کې نه نښتې. نن ورځې شاهنشاهي برم څه مانا لري؟ او بيا موږ ته يې څه، چې فردوسي له مطلقه سلطنت پرته بل سياسي نظام نشوای پېژندلی؟

که په ايران کې مو لته کړی وای، چې يو کتاب، يوه مقاله او يا يوه رساله تاليف کړئ او په هغې کې مو ليکلې وای، چې په شاهنامه کې يوازینی کس چې شاهنشاهي برم نه لري او د ولسي پرگنو له مينځه راپورته شوی، ضحاک دی؛ او دې سړي په دغه يا هغه دليل ټولنيز محدوديتونه له منځه وړل او په ژورو ټولنيزو سمونونو يې لاس پورې کړی، نو حکومت يې د فردوسي د نظر په خلاف د انصاف او پوهې حکومت و او که ليکلی مو وای، چې د کاوه په نامه يو تن د ضحاک پر ضد قيام وکړ او د جمشيد د وينې او خټې يو تن يې د هغه پر ځای کښېناو او هغه څه چې د کاوه د پاڅون په نامه

تعبیربیری، په واقعیت کې زاړه استثماري بهیر ته د ټولني بېرته ستونلو یوه انقلابي ضد کودتا وه؛ نو که چېرې سر یې درته تر وزرې لاندې کړی نه وای، لږ تر لږه یې ستاسې د څېړنو پایلې ته د خپرولو اجازه نه ورکوله او که په یو ډول دا څېړنې خپرې شوې وای، نو په زرگونو وسیلو یې ځپلې. لکه څرنګه چې له حافظ څخه زما د اخځون په اړه د رژیم د کلتوري برخې پشمینه ښکرو استادانو په پوره شوه توب رایه صادره کړه، چې ما باید محاکمې ته وکارې، وروسته چې اوضاع بدله شوه، نو ببخې یې د خپرېدو مخه ورته ونيوله.

ښه، حقیقتونه او واقعیات شتون لري او هلته دي: په شاهنامه کې، د بیستون په دبرلیکنه کې، د حافظ په دیوان کې، په هغو کتابونو کې چې لوستل یې کفر او الحاد گڼل شوی، په هغه فلم کې چې سانسور یې د کتلو اجازه نه ورکوي او په ټولو هغو شیانو کې چې دولتونه او سانسور یې د اخلاق په نوم، د بدې زده کړې په نوم، د فکر ویجاړولو څخه د مخنیوي په نوم او په زرگونو نورو نومونو او پلمو هڅه کوي، چې له هغوی سره د ولسي پرګنو د مخامخ کېدو مخنیوی وکړي. د نړۍ په هر ګوټ کې، چې هر واکمن رژیم یو څه د نه خپرېدو وړ وشمېرل، زه ځان ته حق ورکوم، چې فکر وکړم، د هغه رژیم په کار کې یو چل شته او غواړي له ما نه یو څه پټ کړي.

ځینې نظامونه د سانسور پلي کېدل له دې وینا سره توجیه کوي: «مور نه پرېږدو چې میکروب مو بدن ته راننځي او زموږ او د خلکو فکري روغتیا خرابه کړي.» هغوی په خپله هم پوهېږي چې چټیات وايي. د ټولني فکري روغتیا یوازې د مخالفو اندونو له مخامخ کېدو سره خوندي پاتی کیږي. ته یوازې هغه وخت پوهېدلی شې، چې سم فکر کوئ چې زه ستا منطق په خپل ناسم اند سره ولسوم. زه یوازې هغه وخت کولای شم خپل نیمګړې فکر اصلاح کړم، چې ته د خبرو اجازه ولرې. اپلټي پېرودونکي نه لري، خو ته چې زما خولې ته برغولی اچوې زما د اند له سموالي، زما د اند له اغېزې وېرېږي، خلک دې غولولي او نه غواړي چې دوکه دې برېښه شي. که ته واقعاً د ټولني د فکري روغتیا په اړه اندېښمن یې، نو ولې یې د آزاده فکر کولو مخه نیسي؟

د ټولنې فکري روغتیا د خرافاتو او جاهلیت پر ضد په همدې واکسیناسیون کې نغښتې ده، چې عوارض یې سملاسي د تعصب له لومړنۍ تېې سره ښکاره کېږي. د عقل روغتیا لپاره یوازې د فکر آزادي اړینه ده. هغوی چې د فکر او تعقل له غوړېدو څخه زیانمن کېږي د روښاندو فکرونو مخې ته دیوال دروي او هڅه کوي چې ولسي پرگنې د هرې بحث پارونکي خبرې پر ځای د هغوی قالب شوي غولونکي احکام ومني او خپل اندونه د همدې قالبې احکامو پر بنسټ، چې ورته گټور ښودل شوي دي، برابر کړي. هغه پرگنو چې په دې توگه خپل پنځونکی فکري ځواک له لاسه ورکړی وي، د حقیقتونو موندلو او د خپل ټولنیز ځواک د پېژندلو او د شعور موندلو او ان خپلو انساني حقوقو ته د پاملرنې لپاره د خپلې ټولنې د اندیالو فکري فعالیت ته اړتیا لري؛ ځکه د هغه حقیقت موندل، چې د دوکې او چل په تلونو کې ښخ شوی وي، عاشقانه ریاضت غواړي او باید په پرېکنده توگه په آزاداندۍ او د جاهلانې تعصب پرته یې ملاتړ وشي، چې دا به هم په ناچارۍ سره په داسې ډول شرایطو کې د اخته پرگنو ځانگړتیا نه وي. دا د ضحاک یا بردیا پېښه د دې آر د ښودلو لپاره یوه بېلگه وه، چې حقیقت څومره زیانمن کیدونکی دی او په ورته وخت کې د حقیقت له څېرې څخه د دوکه ماری د دوړو لېرې کول څومره ستونزمن کار دی. کېدای شي په همدې تالار کې داسې کسان وي چې دومره د فردوسي په اړه تعصب ولري چې د دې خبرو له امله ما له گوگل څخه ونیسي او ژبه می له تالو راوباسي؛ یوازې د دې لپاره چې زرکلن درواغ نن د هغوی د باورونو یوه برخه گرځېدلې او له هغو څخه لاس په سر کېدل ورته ناشوني دي.

زموږ پخوانیو ویلي «لر په دوو گوتو نه پټېږي او حقیقت به بالاخره یوه ورځ وویل شي» دا حکم شاید یو وخت د منښت وړ و او قبولېدو، خو زموږ په پېر کې چې کوچنۍ تېروتنه په لوی ناورین بدلېدلای شي، نو په هیڅ ډول د دې موکه نشته چې لاس تر زني کښنو او د صبر لار غوره کړو، چې یوه ورځ نه یوه ورځ به حقیقت پر موږ مهربانه شي او د خپلو وروځو کومه څنډه به موږ ته راښکاره کړي.

مور هر يو چې دلته نن سره ناست يو، بايد ځان د داسې منطقي تفکر په منځپانگې سمبال کړو، چې حقيقت يوې کړاى شي او بى له ځنډه يې پټنځاى ومومو.

مور په داسې يو پېر کې ژوند کوو، چې نړۍ په بې شمېره پندغالو وېشل شوې ده. په هر پندغالي کې يې يو بُت پورته کړى او هر پندغالی يې د يو بُت عبادت ته اړ کړې. دوستانو هيله من يم چې نه ځان ناگاره واچوئ، نه زما خبرې پرته له هغه څه چې دي، بل ډول تفسير او تعبير کړئ. زما اشاره مطلقاً د کَمکيو ځوانانو بت جوړولو او بت پاللو ته نه ده، چې مثلاً چرتکى مايکل جکسن يا حرفه اى ډيډونکى محمد علي کلى ورته د خداى بڼه مومي. زما اشاره د شخصيت د کېش لاما شومانه، لا غمجنوونکى او لا زياته شرمونکى ناروغۍ ته ده، چې مور ډېري ورباندې اخته يو؛ مور چې زياتې ادعاوې هم لرو، لگن لگن خبرې کوو، او مثلاً ځانونه په داسې لوړو افکارو او اندونو سمبال گڼو، چې د مريي توب له جغ څخه د بشریت ژغورونکي دي. هو، سیده نښه ولم او د شخصيت کېش يادوم. همدا د نوي عصر شرمناکه بتپالنه يادوم، چې مور ټول ورباندې اخته يو او د بېلتون په ټکى بدل شوى او د ښو نيتونو د يوې ټولگې د شيندلو لامل دى، چې هر يو په خپلو لاسونو له ځان چاپېر د تعصب ديوالونه جگړو او ځانونه په کې بنديوانوو. انسان د بشریت مخورو ته درناوى کوي او د هغوى د افکارو له ډېوې څخه رڼا اخلي، خو څنگه چې له خپلو ځمکنيو او ټولنيزو نومياليو خبرو څخه د عبادت وړ اسماني بتونه جوړوي، نه يوازې دا چې هغه نوميالي کس ته سپکاوى کوي، بلکې د همدې نوميالي کس د نيت پر خلاف، د دې پوه ښوونکي د تعاليمو پر خلاف، چې غوښتل يې دى د تعصب او ناپوهۍ له کندي څخه رابهر کړي، يو ځل بيا د تررمۍ، ناپوهۍ، ابتدال او جاهلانه تعصب کندي ته ورغورځوي. شخصيت پرستي هرورمو له ځان سره لنډاکه تعصب او دگماتيك قضاوت رامنځته کوي او په خواشينۍ سره دا هغه وېروونکې ناروغي ده، چې ورباندې اخته شوى کس په خپل لاس خپلې ريښې په تخخ وهي.

يو پوهندپاله او فرهنگيال ولې بايد د خپلو افكارو او باورونو په اړه تعصب ولري؟
تعصب لرل د يوه ناپوه، بې عقله او بې کلتوره انسان کار دی: د يو څه په اړه، چې په
منطقي ډول فکر کولای نشي، نو د يوه بشپړه له وړاندې جوړ شوي باور په توگه يې
مني او په اړه يې هم تعصب ښکاره کوي. يو لرگي ورته ښکاره کړی او ورته ووايي چې
ته دې لرگي پيدا کړی يې، په ورځ کې درې ځله بايد شاوخوا يې ترپکې ووهې او هر
ځل ديارلس کرته ووايي چې زه شرومبې يم. بيا نو گوره! څه څو کاله وروسته بېرته
راشه او ورته ووايه کور دې وران شه! دا دانگونه او ټوپونه چې وهی او دا اوتې بوتې
چې د عبادت په نوم يې شاربې، کومه مانا نه لري! - پوهبرئ څه کېږي؟- د هماغې
لرگي لاندې دې ځمکوي، چې عبادت يې کوي او د يو حربي کافر په توگه سر درته له
يو غور څخه تر بل غوره پورې څېروي! دې ته تعصب وايي. اوس نو مهرباني وکړئ
او دې شرمېدلي بنده ته ووايي، چې ولې د هغې ښاغلي تعصب يو جاهلانه کار دی،
خو زموږ تعصب، چې ځانونه د درايت خاوندان گڼو، عاقلانه دی؟
د رژيمونو تبليغات هم کټ مټ د ولس له همدې تعصب کوونکي خاصيت څخه گټه
اخلي پورته کووي. لږ تر لږه زموږ د ايرانيانو په مينځ کې دا تعصب ښودنه ډېره
محسوسه ده.

که د تصوف له لوی غورځنگ څخه سترگې پټې کړو او د بډاينې او اغېزې لاملونه يې
مستثنا وگڼو، يو دوه نيم زره کلن دوديزه تراره، چې د زياتو دوديزو دلایلو له امله د
ايران په نامه ټاټوبی باندې تپل شوی، زموږ د هېواد انډيال - چې د قضا له مخې يې
شمېره هم هومره کمه نه وه - هېڅکله نه دي توانېدلي چې د اندونو او گروهو پاکي او
ناپاکي، وړتيا او ناوړتيا او سموالی او ناسموالی، څرنگه اړينه ده له ټولنې سره شريک
کړي. کله چې ولس غافل، ناپوه او بې سواده پاتې شي او جاهلانه تعصب يې ږوند
کړي، اند او فرهنگ هم له خوځښت او يون څخه پاتې کېږي او په خپل لاک کې
محبوسېږي او په پایله کې حرفه اي تبليغيان کولای شي هر اند د عامه تعصب پر

بنسټ د منلو وړ وگرځوي. کله چې د شاه صفی په څېر سپری خور او ظالم انسان ته د ظل الله لقب ورکړل شي، هغه سپری چې ټول فکر او ذکر یې الله دی، څه وکړي؟ بېلگه درکوم:

یو له هغو پرتمینو مبارزاتو څخه، چې په هغې کې یو ملت توانېدلی خپل ټول فرهنگ رامیدان ته کړي او د هغه په ملاتړ د نیواکگرو شونډک پر خاورو ومبني، په ایران کې د تصوف غورځنگ دی.

په دې ټول پوهېږو چې ایرانیان د هغه شین بن دروازې وغولول، چې عربانو ورته د مساوات او عدل او انصاف په شعارونو ښودلی و. د ایران ټولنیزو کړکېچونو دغه غولېدنه لا هم وپاروله، تر دې پورې چې ویلی شوو له هېواد څخه کومه دفاع ونشوه او د یرغلگرو پر مخ دروازې د دننه خوا پرانیستل شوې. خو ایران ته په ننوتلو سره عربانو خپل شعارونه هېر کړل او داسې چلند یې له ایرانیانو سره پیل کړ چې په واقعیت کې د فاتح او مغلوب او د ارباب او مریې چلند و. د صحرايي عرب^۱ دا چلند تر هغه ځایه ورسېدو، چې کله به عرب پلی و، یوه ایراني حق نه درلود چې پر څره سپور پاتې شي. بې شرمي یې تر هغه ځایه ورسېده، چې ویل یې که چېرې سپی، خنزیر او ایراني د جومات له مخې تېر شي، د عرب لمونځ باطل دی!

بې فرهنگه صحرايي عرب، هغه ملت ته، چې پیاوړی فرهنگ یې درلوده او له خپلو هنري مظاهرو سره یې کلکه لېوالتیا درلوده، وویل، چې موسیقي حرامه ده، شعر مکروه دی، نڅا گناه ده، تجسمي هنرونه (انځورگری، ډیرتورنه، مجسمه تورنه او څېره

---

^۱ د عرب ملت په اړه د احمدشاملو دا ډول دریځ په خپله د تعصب یوه بېلگه ده. شاملو په ټولیزه توگه، بې له دې چې عرب نیواکگر له عربي ملت څخه جلا کړي، ټولو عربو ته صحرايي، دښتي او بې کلتوره وایي. شاملو په دې ښه پوهېدو چې عربي ادبیات او ان کلیمې د فارسي شعر او ژبې په بداینې کې څومره رول درلودلی دی. د دې ترڅنگ هغه د سیمې نومیالي او اسطورې یوازې ایران پورې محدودوي، چې دا په خپله نه یوازې په یو ډول د اسطورو د تاریخ تحریفول دي، بلکې د ناسیونالیستي تعصب یوه ښه هم ده. پښتو.ژ.

تورنه مطلق کفر دي. ايرانيان له خپل ټول فرهنگ سره راپاڅېدل او د دې تحریم په وړاندې ودرېدل او جگړې ته يې ورغلل او د هماغه دين پر بنسټ يې، چې د هر ډول فرهنگ او هنر او ذوق ځلېدل يې په ناورينه توگه منع کړی وو، د تصوف غورځنگ رامنځته کړ او تر ټولو مينه ناکه ځمکنی شعر او موسيقي او نخا يې د قول او سماع په قالب کې خانقاھو ته يووړه، ډېره بڼايسته معماري يې د اسلامي معماري په توگه وړاندې کړه او د دې جومات او د هغه زيارت په سر يې داسې گڼېدونه جوړ کړل چې په کې رنگ د کنگل شوې موسيقي او طرحونه او انځورونه يې په حقيقت کې د نڅا د ممنوعه او خپل شوې گرومې ښکارندويه ده. دې غورځنگ نه يوازې دا چې ايراني فرهنگ يې وژغوره، بلکې د ايرانيانو ټول ملي او عربي ضد احساسات يې هم د سمبوليکو عنصرونو او بڼو په توگه د يوې کنايې په ډول د اسلامي هنر په خورجين پورې ونښلول. د اسلامي هنرونو انځورونه له دې پلوه په رښتيا هم د مطالعې وړ دي: د بېلگې په توگه د جقه په نامه د يوه بوټي طرحه هماغه د سبر ونه ده. هغه ونه، چې د زرتشت له دين څخه سرچينه اخلي او ايرانيانو ته يوه مقدسه ونه وه، او د تلپاتې او ابدي زرغونتيا نښه، چې يې له شکه د هغې کتارونه مو د جمشيد د تخت په کيندنې کې ليدلې دي. د اسليمي د مشهورې طرحې قوسونه او دايرې هم که له ما وپوښتئ هماغه انار، زرتشتي مقدسه ميوه ده، چې ستايليزه شوی او گل يې د اور لمبو ته پاتې کيږي، چې اتشکدې ياد ته راوړي او سر يې هم کياني تاج ته ورته والی لري.

پرېردی چې یو تریخ حقیقت درته ووايم

دا پېچلی سیستم، چې زموږ ماغزه دي که څه «زده نه کړي»، که «زده يې نه کړي او تمرین يې نکړي»، په دوو پیسو هم نه ارزې. که انسان له لېوانو سره په یوه ځنگل کې لوی شي، نه يې ماغزه ورسره مرسته کولای شي او نه خپل ناطق ځواک کشفولی شي. د نړۍ له نورو هېوادونو سره څه کار نه لرم، خو زموږ په خپل ایران کې ولسي پرگنو د خپل تاریخ په اوږدو کې د تعقل شونتیا، د تفکر شونتیا، د هغه شي د کارولو شونتیا، چې ماغزه ورته وايي، نه لرله. البته دا چې د یوه ولس په تاریخ کې د خوارزمي او خیام او حافظ او بیروني او ابن سینا په شان نوابغ راڅرگندېږي، بله مسئله ده. لمړی دا چې خوارزمي او خیام او د دوی په څېر کسانو نشو کولای ټولنیز انقلاب طرح کړي او یا يې پر مخ بوزي او پوهه يې هم داسې څه نه وو، چې د ولس په کار راشي، او همداسې ښه وه! کله چې د حافظ په شان یوه لویه هستي، چې زما په اند په ټولو مهالونو کې د ټولو ژبو او د ټولو شاعرانو سرتاج دی، د ولس لاس ته ورغی، برخلیک به يې، پرته له دې چې په دیوان يې فال وگوري، څه کېدای شوی؟

زه نه وایم چې د ملت پرگني مو قاصر یا مقصر دي، خو تاریخ مو ښودلی چې دا ولس تاریخي حافظه نه لري، ډله ایزه حافظه نه لري، هیڅکله يې له خپلو ټولنیزو عیني تجربو څخه څه زده کړي نه دي او هیڅکله يې ورڅخه گټه اخیستې نه ده او په پایله کې هر چېرې چې چاره يې هلوکې ته رسېدلې، په څنگ اوبستی، له یوه ابتدال څخه بل ابتدال ته او د خپلې غولېدنې لپاره يې دا عرضي حرکت يې پرمختگ گڼلی. زه د انقلاب کارپوه نه یم، خو هیڅکله له خپلسري انقلاب څخه مې تمه درلودلې نه ده. خپلسری انقلاب هغه بې قوماندانه پوځ ته ورته دی، چې ډېر د ماتې او دښمن ته د نیواک د موکې ورکولو په درد لگېږي، نه د دښمن د ماتې او نابودۍ لپاره. کوم ولس چې تاریخي حافظه نلري، انقلاب يې که هرڅومره له مقطعي پلوه «پرتمین» توصیف شي، پایله به هغه څه ده چې وویل شول، یعنې پایله يې ارتجاعی ده، یعنې

نوبستگرانه کړنه به تر سره نکړي. ولس د زرتشتي مُغانو او روحانيانو د بلوسگرۍ په وړاندې، چې دوی يې په کرغیږنه ډول رېږول، د عربانو دوکه خوري او دروازې يې پر مخ پرانيزي. دوه سوه کاله وروسته، کله چې د عربانو له فشار څخه پوزې ته راځي او د تصوف غورځنگ رامنځته کوي، بيا يې غوا کونجاړه په خوب کې ويني او هغه زرتشتي عناصر يې چې په ډېر تاوتریخوالي سره لېرې اچولي دي رامنځې ته کوي او د عربانو د ځورولو لپاره له کياني تاج سره د انار د گل له ورته والي څخه د اسلامي طرحه پنځوي؛ هنر يې مخ په وړاندې ځي، خو ټولنه عملاً شاته درومي. شاه اسماعيل د سياسي لاملونو له کبله لاس په کار کيږي، چې مملکت شيعه کړي (که داسې وانگېرو چې دا کار له سياسي پلوه ډېر ښه و، ځکه چې هېواد له پاشلو ژغوري) خو دا کار په ډېره لوبه بيه تماميږي: په ايران کې د پوهې، هنر او فرهنگ د لاسه ورکولو په بيه او همدا ډول د هغو نژدې نيم ميليونو انسانانو د مړينې په بيه، چې چمتو نه دي له سُنيټوب څخه لاس په سر شي او بل مذهب ومني او په خپل اذان کې علي ولي الله وويي. خو همدا ولس چې د تورې له ويرې شيعه گان شول يا يې په شيعه توب تظاهر وکړ، څو موده وروسته په بشپړه توگه دا موضوع هېروي او د تاريخي حافظې ځای يې داسې تعصب نيسي، چې بيا راشه او ننداره يې وکړه! ان دا مني که پينځه سنيان ووژني سيده جنت ته ځي. خپل پاچا، چې په ورته وخت کې مذهبي رياست هم لري او پر ځان يې د علي د درشل د سپي لقب ايښی، د گردو مرشد بولي او په رکاب کې يې د دين د لوړولو لپاره توره وهي او نړۍ نيسي، په داسې حال کې چې د گردو مرشد شپې او ورځې د شرابو په څښلو تېرېږي او د بل هېواد د پاچا د شرعي ښځې لاسته راوړلو لپاره هېواد يې تالا والا کوي!

خپلې موضوع ته راستانه شوو:

لنډه دا چې انځورگرۍ، نڅا او موسيقۍ او شعر يوځای شول او کټ مټ د اسلامي مرکزونو له زړونو، د خانقاه گانو له مينځه په خوځښت راغلل او د دې په ښکلا سمبال فرهنگ کوکاره ان ظاهرأ د مسلمانو خلفاو په مانيو کې هم انگازې جوړې کړې. تر

دې ځايه پورې د مقاومت او مبارزې مشري د ازاد اندو او متفكرينو په لاس كې وه او د خلفاو د دربار د كلكې او سختې صوفي وژنې او د سرغړونكو صوفيانو له محوه كولو سره سره، تصوف تر هغه ځايه اغېزه وكړه، چې خانقاوې عملاً د مذهب په اصلي مركزونو بدلې شوې.

له بده مرغه د وخت د كموالي له امله نشم كولاى روښانه كړم، چې عربي اسلام څه و او هغه اسلام چې ايراني تصوف ورڅخه جوړ كړ، څه ډول و؛ خو كولاى شم يو لنډ ټكى د صوفيه مشرانو د يوه مشر له باورونو څخه رانكل كړم، چې موټي د خروار بېلگه

ه:د

«صوفيان په خانقاه كې سره راټول شوي وو، چې بهر د اذان غږ پورته شو: «الله اكبر» (خدای لوی دی). يو شيخ سر وڅوځاوه او ويې ويل: و اَنَا اكْبَرُ مِنْهُ (زه تر خدای لوی يم!)».

د تصوف كار كوم ځای ته ورسېده؟ هېڅ! وروسته له هغې چې تصوف خپل ټولنيز سياسي رول تر سره كړ، د ايران پاچاهانو هغه له فرهنگي او ملي منځپانگې څخه تش او د لټې او مفتخورۍ او دروېش مسلکۍ په بڼه يې واړاوه او ورڅخه يې يو خوشې شى جوړ كړ چې دوى وكړاى شي بې له مزاحمته د عربو خلفاوو د دربار په نوكرۍ او مزدورۍ ووياري او د هېوادپالو او خپلواك پلوو وينه تويه كړي.

البته دا نخوړ او لنډه طرحه وه، چې وړاندې مې كړه او كېداى شي ځيني اخځونه مې ناسم وي. دا طرحه مې د دې لپاره وركړه چې ښكاره كړم، هغه ستر غورځنگ څه و او څه ترې جوړ شول. خو وروسته چې مغرضو مزد قلمه مورخانو د ورځې د سياست د اړتياوو له مخې وويل چې تصوف د هماغه پيله له مفتخورۍ او درويزگرۍ او دروېش مسلکۍ پرته بل څه نه و، مور هم دا حكم د يوې نازل شوې وحې په توگه ومانه.

که چا ویلي، چې قاتل، دوکه مار او اپورتونیسټ انوشیروان د عدل او انصاف نښه ده، مور دا حکم هم د نازل شوې وحیې په توګه منلې او که فردوسي تېروتنه کړې یا یې له ټګۍ کار اخیستی او د ضحاک اسطوره یې په بله بڼې اړولې، ان زموږ تحصیل کړی او حقیقت پاله پور هم دا حکم د نازل شوې وحیې په توګه منلی ده.

ما د تصوف د غورځنګ او د ضحاک د اسطوره په اړه د ناسم قضاوت موضوع د دوو تاریخي بېلګو په توګه مطرح کړه، چې تاسو ښاغلیو دوستانو ته ووايم چې حقیقت څومره زیانمن کېدونکی دی. دا بېلګې مې راوړلې، چې هوښیار ووسی، چې څومره ارموني زموږ د قضاوت او اڅنونو د لارې په سر ناست دي، چې کولای شي په یوه جادو سره ورګه شرومې او تور سپین ښکاره کړي او رنگ شوی پیل مرغ د کوهیل پر ځای پر مور تېر کړي. دا بېلګې مې ځکه راوړلې، لکه څنګه مې چې د خپلو خبرو په سر کې وویل، د خپلو انډېښنو د شریکولو لپاره زمینه برابره کړم، هغه رېږونکې انډېښنې چې د سبا، د راتلونکې په اړه مې له اوسه اروا توري او پر هډوکو مې اړه تیروي. اوس مې چې دا زمینه برابره کړې نو کولای شم ووايم، که د پولې دننه د تعصبي شرایطو له امله د ټولني روڼاندو ته د انساني او ټولنیز رسالت لپاره د عمل کوچنۍ شونتیا نشته، له تاسو چې د ټولني تحصیل کړی او پوه پور یاست او دا نیکمرغي مو هم لرلې، چې څه موده له اختناق څخه لېرې ځان وروزی په هېڅ ډول د منلو وړ نه ده، چې هر حکم او هر ایزم یوه نازل شوې وحې وګڼی او بې له فکر او ارزونې هر له وړاندې جوړ شوی حکم ومنی. تاسو دا شونتیا لرئ چې څه موده د آزاد اندۍ له نعمت څخه برخمن ووسی، نو له دې شونتیا څخه تر هغه ځای پورې چې کولای شی ګټه واخلي. که د ایران د پوهنتونونو له یوه محصل څخه دا خبره د منلو وړ وي، چې په ناسازه شرایطو کې د هر ډول حکم منلو ته، چې په ظاهره پاک او ستره ښکاري، اړ دی او د دې حکمونو د معیوبتیا د اټکلولو لپاره کومه وزله په لاس کې نه لري، خو د تاسې له هېڅ یوه څخه داسې یوه خبره د منلو وړ نه ده.

تاسو ته د بحث او د فکري کشالي موکه برابره ده. تاسو دې بحثونو، کشالو او فکري راکړې ورکړې ته اړتيا لرئ، دنده مو ده، ناچار ياست، ځکه چې زموږ سباني ژوند له هغې سره تړاو لري. ځکه که ته سبا بيا تېروتنه وکړې، زما شتون او روغتيا په خطر کې اچوې، که زه په ناسمې لار شم، تا هم له ځان سره ناسمې ته بيايم. د لږو پوهېدلو خطر د نه پوهېدلو له خطرې ډېر دی. زموږ پخوانيو رښتيا ويلي دي: «نيمچه حکيم د ځان بلا، نيمچه ملا د ايمان بلا». د ولس ناپوهي په خپله يو بالقوه خطر دی، ځکه په ناڅاپي ډول راپاږيري او پرته له فکره او پرته له موخې په عمل لاس پورې کوي؛ خو که ته سم فکر ونکړی، دا بالقوه خطر په يو ناوړين بدليري.

تاسې هره شېبه بايد ځان محاکمه کړئ، چې آيا واقعاً هغه څه چې وایم او کوم، سم دي؟ آيا کولای شم بې له هېڅ اندېښنې او وېرې ادعا وکړم، چې که له خپل انساني شرافت څخه وغواړم، چې زما د اندونو او اخځونو د سموالي ضامن شي، پرته له يوې شېبې شکه به دا ضمانت ومنې؟ تاسو حق نه لرئ چې لږ پوه شئ، حق نه لرئ ونبويږئ، حق نه لرئ تېروتنه وکړئ، ځکه يوازې ليوني کولای شي خپل خيالونه نږه حقيقت وگڼي او د تېروتنې له شونتيا يې چرت هم خراب نشي.

خپله وروستی خبره به وکړم: تاسو حق نه لرئ پر هېڅ حکم او آيت باندې، چې له پخوا څخه موږ ته رارسېدلی او په پټو سترگو مو منلی، ايمان ولرئ. له مطالعې پرته ايمان د بشر د پرمختگ د لارې خنډ دی. يوازې دروغ او ټکېيل له خپلو اتباعو څخه د مطلق ايمان غوښتنه لري او هغوی ته تلقينوي که شک وکړئ نو مخ توري به شئ؛ ځکه دا يوازې او يوازې شک دی چې انسان حقيقت ته رسوي. ژمن حقيقتپاله انسان هېڅ دگم، هېڅ فرمول، هېڅ آيت نه مني، مگر دا چې لومړی پکې تعقل وکړي، د منطق او عقل په اډانه کې وتلي او هغه وخت پرې باوري شي، چې حقانيت يې په پياوړي علمي او منطقي دلايلو سره ومومي. کله چې ديالکتیکي منطق زه قانع کړی يم، چې د دوو سيندونو اوبه ما په يوه کچه لدولی نشي، نو زه حق لرم په تاريخي تجربو هم شک وکړم؛ مگر دا چې د يوې تاريخي تجربې د بريا شرايط زما د ټولني له

شرایطو سره د سر وینسته په اندازه هم فرق ونکړي. بې له شکه د دوو ټکو تر مینځ تر ټولو لنډ واټن مستقیمه کرښه ده. خو په هندسه کې یې مور ته ویلې، چې همدا له لمر څخه روښانه موضوع هم، که په علمي توګه ثابت نشي، د پاملرنې وړ نه ده، خو مور سره له دې په هغو بابیزو ایمان راوړو، چې یوځل ورته د عقل په سترګه په ځغلنده هم وګورو، نو پر خپل شوده توب به وځانډو.

د نړۍ شته ادیانو ته یوه ځغلنده کتنه وکړئ:

دیني او مذهبي ایمان او اعتقاد، له بت پرستی څخه د موسی او بودیزم او زرتشتي او مسیحت او څه څه پورې، معمولاً د یوې سرتړلې صندوقچې په توګه په ارثي ډول له والدينو څخه اولادونو ته لېږدول کېږي. یقین ته په نژدې احتمال مور ټول چې د دې چت تر لاندې راټول شوي یوو، که مذهبي گروهه ولرو، نو په هغه مذهب یوو، چې مور او پلار مو درلودلی دی. البته دلته خبره د مذهب ده نه د دین. دین اصلي او لومړنی تنه ده. د تاریخ په بېلابېلو مهالونو کې دین په بېلابېلو دلیلونو انشعاب کړی او مذهبونه له هغه د څانګو په شان رازرغونېږي او لاره بېلوي. ګواکې د اسلام دین څو اويا څانګې یا مذهبونه لرل، چې نن نژدې یو سلو دیرشو او یوسلو څلویښتو ته رسېدلي دي. طبعي ده، چې هر مذهب ځان ته د روحانیت یوه ټولنه هم لري. د هر مذهب د روحانیت د ټولنې وګړي هم بې له شکه باور لري، چې یوازې د دوی مذهب په حقه دی او د نورو مذهبونو او ادیانو پیروان کافران او گناهکاران دي. دا هم قبلوو، ځکه چې که دا باور ونلري، نو باید بل مذهب ځان ته غوره کړي.

راځئ د یوې شېبې لپاره شته مذهبونه د هغوی د کفر او دین د دعوا سره، په ځمکې پرېږدو او په خپله اوچت څو او له بهر څخه، له پورته نه ورته پام کوو:

مسیحي (له کاتولیک او پروتستان او انجیلی او کواکر او ګریګوري او ارتودوکس سره یې کار نلرو، ځکه دا ټول د کورنیو جګړو مقولې دي)، مسلمان (د سني او شيعه او حنفي او حنبلي او د اسلام له نورو مذهبونو سره هم کار نلرو)، بودايي (له شینتو او کنفیسوسي او داثويي سره یې هم کار نلرو)، برهمني، زرتشتي، مهري، مانوي،

بت پرست، لمر پرست، اور پرست، شیطان پرست، غواپرست، یهودي او... ټول په دې باور دي، چې یوازې زما مذهب په حقه دی.

ښه، مور چې پورته تللي یوو له بره یې گورو، نو یوه پوښتنه راپیدا کیږي: دا ټول خو برحقه کیدای نشي. عقل حکم کوي، چې له دې ټولو یوازې یو په حقه کېدای شي. زما موخه البته یوازې د یوې بېلگې وړاندې کول دي، نه شخړه جوړول، زه په داسې مقام کې نه یم چې د دې یا هغه مذهب د حق او ناحق حکم یا د نه منلو حکم وکړم. خو زه یوازې د هغه بودايي کاهن په ادعا، چې بودیزم په حقه گڼي امکان نلري په بودیزم ایمان راوړم. ولې؟ یوازې په دې اسانه دلیل، چې هغه خپل مذهب د نورو مذهبونو تر څپرلو وروسته نه دی ټاکلی، بلکې ورته په میراث رسېدلی او د منطق او انتخاب له حقه پرته یې منلی، نو د خپلې ادعا د سموالي لپاره څه نلري. بودايي توب یې په میراث وړی او د همدې لپاره په سستی سره وایي چې بودايي دین په حقه دی؛ که چېرې د یوه بت پرست په کورنۍ کې زېږېدلی وای او بت پرستي یې په میراث وړې وای، نو ویل به یې، چې بت پرستي په حقه ده. ان که یوه شېبه ومنو چې په رښتیا هم بودیزم په حقه دین دی، بیا هم د دې ښاغلي خبرې اpletې دي.

باشعوره انسان یوازې په هغه څه باور پیدا کوي، چې په خپله یې په منطقي تجربې تر لاسه کړی وي. په عیني، علمي، عملي، قیاسي، فلسفي او د ټولو زماني او مکاني شرایطو په دخالت سره یې تر لاسه کړی وي.

انسان یو منطقي انډیال موجود دی او ناچاره هومره مغرور باید واوسي چې بسته بندي شوي احکام د خپل مستقیم تعقل له دخالت پرته ونه مني. د احکامو منل او پر هغو تعصب ښودل انساني شرف ته سپکاوی دی. له بده مرغه باید ومنو چې مور ډېر شیان یوازې د دې لپاره منلي، چې یوه شېبه هم هغوی ته له بهره، له بره پام نه دی کړی.

عقیدیتي جگړې او کشالي یوازې پر دې پیلېږي، چې د دعوا یو اړخ هم حقیقت ته د رسېدلو غوښتونکی نه دی او یوازې غواړي خپله ضعیفه گروهه پر نورو مني او دا ډول جگړې او مرافعې د همدې لپاره سپکې او بې ارزښتې او بې اعتبارې او زرگري او تر

سپکاوي ډکې او پای يې نهيلي ده. له يوه خپلوان سره په ټليفون کې خبرې کوم. راته وايي چې د سهار اته بجې دي، زه وایم د شپې اته بجې دي، دواړه رښتيا وايو. خو لانجه مو کيږي، ځکه چې يو بل په دروغو تورنوو. هغه له کړکۍ بهر گوري او پر ما چيغه وهي: سره له دې لمره، چې ځلېږي، څنگه ځان ته اجازه ورکوي چې پر ما ملنډې ووهې او دومره بې خونده درواغ ووايي؟

زه هم له کړکۍ څخه بهر ته گورم او ورباندې چيغه وهم: يا للعجب! دې حرامچکي ته وگوره، چې څنگه په ما ملنډې وهي!

او حيدري نعمتی* جگړه پيلېږي، په داسې حال کې چې يو هم دروغجن نه يو؛ يوازې لنډاکه يوو او د يو بل په شرايطو نه پوهېږو، پوهه او زيرکي نه لرو او په خپلو سطحي اخځونو او استنتاجونو کې مهالنې او ځايي شرايط په پام کې نه نيسو.

دا د انسان مقام ته سپکاوی نه دی، چې دا حيرانونکی شی، دا د مغزو په نامه وسيله او فکري سيستم، چې په دې ځمکه کې يوازې او يوازې د انسان په واک کې دی، خو بيا هم د هغو غالباً ناروغ ډوله احکامو تر شا لکه پسونه روان وي او دا ښکلې غرور پنځونکی انديزه بې گټې پرېږدي او يوه خوشې وزله ترې جوړوي؟

---

* حيدري - نعمتي د دوو تصوفي فرقو نومونه دی. نعمتي ډله، د شاه نعمت الله ولی پيروان وو او حيدري ډله بيا د سلطان قطب الدين حيدر توني مريدان وو، چې دواړو فرقو له صفويي وخته شتون درلود. حيدري - نعمتی جگړې هغه جگړو ته ويل کيږي چې منطقي بنسټ نلري او د خلکو پر تعصبونو ودرېدلی وي. داسې ويل کيږي چې حيدري - نعمتي جگړې هم د شيعه او سني مذهبونو پر اساس کېدلې. پښتو ژ.

خبره رالنډه کوم

د ټولني پر ولسونو کوم اعتراض نشته، که دا ډول يا هغه ډول فکر وکړي يا داسې و هغسې عمل وکړي، خو پر هغه پور، چې د ځان او د ټولني د برخليک په اړه اندېښمن دي، د اندياله مغزو پر څښتنانو اعتراض کيږي. پر هغه له آزادۍ څخه محروم محصل، چې د بحث او پلټنې شونتيا نه ورکول کېږي، اعتراض نشته، خو پر تاسې چې د پلټنې او مباحثې او د فکري راکړې درکړې له امکاناتو برخمن ياست، اعتراض شته، په ځانگړي توگه چې ځنډې ته ځانونه نه کارئ او نه وايست، چې پر ما يې څه، هڅانده ياست او مسووليت منئ. نو پر تاسو ده، چې د هغې ټولني پر ځای، چې د منطقي تفکر شونتيا ترې اخیستل شوی، په جدي توگه منطقي فکر وکړئ.

ښه، زما انديښمنوونکې پوښتنه دا ده:

- تاسو ځوانان چې شريف خلك ياست، له ځانگړې ختې ياست، په شهرت او پيسو پسې نه گرځئ، يوازې د ټولني گټه او روغتيا غواړئ او د عقيدې لپاره له سره تېر ياست، څه کوي؟ څه کړنلاره لري؟ څه غواړئ وکړئ؟

زما دې دردجنې پوښتنې ته لا چا ځواب نه دی ویلی، تاسې خپل ځان ته څه ځواب وايست؟ که زړگي مو نه ماتېږي، زه به يې درته ووايم. گمان کوم ځواب به دا وي چې:

- چې سبا شي، د سبا فکر به کوو!

درته يوازې خواشيني يم!

له دې پوښتنې تېرېږم او يوه بله پوښتنه، لانر مه پوښتنه کوم:

- سبا ته څه بايد وکړئ؟ له ځانه مو داسې يو څه جوړ کړي، چې سبا ته په کار راشي؟ ځان ته مو په انتقادي نظر کتلي دي، چې وگورئ فرهنگي بنسټ جوړونه مو په څه حال کې ده؟

زموږ د ولس يو شمېر زيات بچيان، چې له هېواد څخه بهر زده کړې کوي، له ايران نه د وتلو پر مهال په دوو بشپړو څرگندو دلايلو روغ فکري بېخ بنسټ نه لري. لومړی په دې دليل، چې اصولاً په هغه عمر کې نه دي، چې فرهنگي مسائل او ملي هويت ورته اهميت درلودلی وي يا زموږ د هېواد د ټولنيزو شرايطو په اړه يې لازمه پوهه تر لاسه کړې وي او دويم په دې دليل، که چېرې دې چارو ته يې پام هم کړی وي، د هېواد سياسي فضا هغه فضا نه وه، چې په ازاده توگه توانېدلی وي د دې موضوعاتو په اړه فکر او پلټنه وکړي. يو دا چې دې ډول گټورو څېړنو او پلټنو لپاره سرچينو ته د لاسرسي شونتيا نشته، بل دا چې کومې احصائېې او معلومات چې لاسرسي ته اېښودل کېږي، د اعتماد وړ نه دي.

د يوې وينا له مخې درواغ پر درې ډوله دي: کوچنی، لوی او احصائېې. ان زموږ ټولنپوهان د ټولني د حقايقو په اړه سمه پوهه نه لري. - ډېره طبيعي ده چې زموږ ډېری ځوانان له هېواد نه د وتلو پر مهال هغې تنکې لښتې ته ورته وي، چې له ونې يې غوڅې کړي او هيڅ ريښه له ځان سره وتلري. که زما په عمر او منگ، يو کس جلا وطنی ته اړ شي، په هر حال له ځان سره ريښې راوړي، خو يو ځوان محصل د يوې قلمې په شان دی؛ هغه تانده نيالگي دی چې تازه يې له ونې پرې او په دې پردی خاوره کې يې ښخ کړی نو کومې ريښې چې نيسي، ناچاره له همدې اوبو او خاورې يې نيسي. دا منم چې ريښې نيسي، خو په هغه خاوره کې، چې د ده نه ده، سبا چې وطن ته ستون شي، له ځان سره هغه ريښې وړي چې بدلې دي، زموږ له فرهنگي جغرافيايې سره پردی دي او ورسره نه جوړېږي.

د زړه له کومې هيله من يم چې په دې قضاوت کې يو سلو اتيا درجې تېروتنلی وي، خو تر هغه ځايه چې له هېواد څخه بهر د محصلينو له ټولنو سره مې اړيکې لرلي او په سترگو مې ليدلي دي، په هغوی کې مې د دې خورا ډېرې حساسې مسئلې په اړه هيڅ ډول اندېښنه ليدلې نه ده.

دېر داسې دوستان مې ليدلي، چې ظاهراً ايراني چاپېريال لري، البته د هغوې په گمان. يعنې د سبو قورمه خوري، له ډولگي سره د روحوسي* سندرې وايي، پر ډيسکو نڅاگانو د بابا کرم** نڅا غوره گڼي؛ که مذهبي عقیده ولري، لمونځ کوي او روژه نيسي؛ د غوښې د حلاليتيا په اړه دېر حساس دي او يو شمېر يې هم د غوښې خوړل بېخي پرېږدي او که پروني نشي په سر کولی، له چادر نماز سره گوزاره کوي. له خپلې خوانې، اوبني، خينې او ورندار سره تر يوه چت لاندې ژوند کوي او په دې غلط گمان دي، چې پر ځمکې د خپل دسترخوان په هوارولو سره يې گڼې خپل ملي فرهنگ ساتلی او ايراني پاتې شوي دي. عادت له فرهنگ سره غلطوي او ځان غولوي، ځکه دا يې هېر کړي، چې نازبين يې ان خپله مورنۍ ژبه هېر کړې او له پارسي څخه يې يوازې د «پدرسوخته»*** کلمه زده کړې، چې په مانا يې هم نه

---

* روحوسي ته چې تخت حوزي هم وايي، د ايران يو ډول کميکه ننداره ده چې له نڅا او موسيقي سره مل وي. په تېر وخت کې د ايران د ځينو غټو کورونو په انگرېسونو کې به يې حوض جوړلو، چې په ځينو ميلمستياوو او جشنونو کې به يې ورباندې پلاز ايښودو او پر هغه به يې کميکي نندارې تر سره کېدلی. پښتو ژ.

** د بابا کرم نڅا د ريښې په اړه که څه هم دقيقې سرچينې نشته، خو داسې ويل کېږي چې بابا کرم يو قصاب و چې کله به له کوڅې تېرېده نو د کوڅې بېوزلو او يتيمو ماشومانو ته به يې په لاره کې نبات ورکوو او د هغو د خوشاله کولو لپاره به يې د نڅا په ډول خپل سر او ورمير او لاسونه خوځول. ماشومانو به هغه ته بابا کرم ويل. د وخت په تېرېدو سره په دې نڅا کې بدلونونه راغلي او د ايران د يوې دوديزې نڅا په توگه شمېرل کېږي. پښتو ژ.

*** پدرسوخته په عاميانه اصطلاح کې خبيث او بدذات ته ويل کېږي. يو له نقلونو څخه، چې البته تايدول يې سرچينو ته اړتيا لري، دا دی چې د دې اصطلاح ريښه صفوي پېر ته ستنېږي. په صفوي پېر کې دېر شمېر کسان يې په اور کې ژوندي سيزل. حسن کيا او مراد بيک په شان کسان يې د شاه اسماعيل په دستور ژوندي ژوندي په اور کې وريت کړل. د دې تر څنگ ان د ابونعيم اصفهاني قبر او

پوهېري او که په امریکایي گړدود يې تلفظ کړي نو تشي به دې ورته له خدا په درد شي!

ما په خواشینی سره ډېر نړۍ لېدلي زده کړيالان ليدلي، چې د خپل هېواد د سبا په اړه هډو اندېښنه نه لري. ډېر زده کړيالان مې ليدلي دي که سبا وطن ته ستانه شي، يو پردی به وي، لکه يو بهرنی مشاور؛ بې له دې چې، له خپل ايراني فرهنگ سره کومه آشنایي ولري؛ پرته له دې، چې له خپل تاريخ، له خپلو ادبياتو، له خپل هنر سره کومه آشنایي ولري. يو اړخيزه او نه پنځوونکی موجود به وي، چې په غوره حالت کې يې يو ماشين گهلی شو او بس. دلته يې چې وطن نه دی، هم پردی دی؛ هلته يې چې وطن دی، هم پردی دی.

په دې يا هغې رشتې کې د تخصص درجې ته رسېدل په هېڅ ډول د فرهنگ خاوند کېدو او د فرهنگي هويت موندلو په مانا نه ده او هغه ځورونکې پوښتنه چې تل راته پيدا کېږي دا ده، چې سبا به زموږ هېواد دې هر يو تحصیل کړي ته اړتيا ولري، خو دا ځوانان چې هېواد ته ستانه شي، يوازې د دوې د ليسانس او دکتورا او له دکتورا پورته يا په دې او هغې علمي رشتې کې ديپلوم لرل به زموږ د ټولو اړتياوو د پوره کولو لپاره بس وي؟

د خپلو خبرو پای ته رسېدلی يم، په ډېر گړېدل مې تاسې ټول ستومانه کړی یاست، خو دوستانو پرېږدئ چې يو ځل بيا هغه مطلب ته راستون شم، چې تر دې مخکې مې وويل:

انسان چې له يو مختق چاپېريال څخه راخوشې کېږي، لومړنی احساس چې د فکر او گروهې له آزادۍ څخه لاسته راوړي، هغه يې راپاروي او دا ډېره طبيعي خبره ده. د دې احساس، چې انسان کولای شي د عقايدو د تفتيش د شبکې د مامورينو د څارلو

په تبريز کې د يعقوب پاچا قبر يې وسپړل او هډوکو ته يې اور وراوچو. نو ويل کېږي چې د همدې لپاره په فارسي کې دا معمول شوه چې: «پدرت را درميارم پدرسوخته...» پښتو ژ.

له وېرې پرته په اعتماد او خپلواکۍ او په بشپړه واک د ځان لپاره گروهه او فکر وټاکي، ډېر ښادي بڅښوونکی دی. خو دا احساس کېدای شي کله د خوېدلو لامل وگرځي. دا احساس کله د دې لامل گرځي چې، مور بې له فکره او تعقله هغه گروهه مو چې لمړې مخې ته راځي ومنو، يانې په مطلقه او مجرده توگه، بې له دې چې فکر وکړو دا عقیده د ايران په اقليمي او فرهنگي شرايطو کې د کارولو وړتيا لري که نه. زه بايد دا احتمال ومنم، چې پلانی يا بستانی گروهه چې ما په بشپړه ښه نيت، خو په یتو سترگو منلې ده، نه ښايي چې په اړه يې وچ لنډپاريتوب ښکاره کړم. دا احتمال بايد ومنم، چې شايد نورو کسانو هم لکه ما په ورته شرايطو کې عقيدې پيدا کړي وي، نو عاقلانه نه ده چې له هغوسره دښمني او شخړه پيل کړم، ځکه چې د دې تعصب ښودنې او د سرتمبه توب پایله په بېلابېلو څانگو له وېشنې بل څه نه دي، له تجزيه کېدلو، کوچنۍ کېدلو، جلا کېدلو، زيانمن کېدلو، د خورو ورو کمزورو هستو جوړولو او له واقعيتونو څخه لېرې کېدلو پرته، بل څه نه دي.

«هغوې چې دوستان نه دي، دښمنان دي»، هغه احمقانه شعار و، چې د پورته کوونکو سرونه يې هم وڅوړل، مور حق نه لرو داسې يو فکري ليددود ولرو. مور حق نلرو خپلې تيوريگانې دگمې کړو، د خپلو سياسي کتابونو په آيتونو مذهبي ايمان راوړو او جاهلانه تعصب ولرو. دا په مور فرض ده، هغه څه چې سم انگېرو په يو بشپړ دموکراتيک چاپېريال کې، له شرمناکه قشري تعصب څخه په آزاده فضا کې، په يوې تعقلي فضا کې، چې يوازې عقل او منطق او استدلال د درناوی وړ وي؛ له نورو شيانو سره، چې نورو سم انگېرلي، پرتله کړو، که چېرې مور تېروتلې وو، نور به زموږ د لارې څراغ شي او که نور په خطا ځي، مور به يې د خوېدو مخه ونيسو.

مور له بې شمېره اړخونو، د فکري راکړې ورکړې او د متقابلې هوکړې لپاره داسې يو آزاد چاپېريال ته اړتيا لرو چې:

۱- هېڅوک ادعا کولای نشي، چې زه سم فکر کوم او نور په غلطه دي.

يوازې ځان په حقه گڼل، سوچه بېرې توب دی.

- ۲- که د یو اند د حقانیت او روغتیا شونتیا لیدل کیږي، باید تبلیغ شي. د داسې اند منفردول او ځنډې ته شړل بې له شکه جنایت دی.
- ۳- باید ټول هڅه وکړو چې منطقي واوسو او دا ځانگړنه یوازې د نورو عقیدو له خلکو سره د خبرو اترو او د بحث له لارې لاسته راتلی شي.
- ۴- دگماتیکی گروهې، چې د انسان په باور کې لکه ډېرې سختې شوې، یوازې د فکرونو د تبادلې او د اندونو د تقاطع له لارې کېدای شي لېرې وغورځول شي. څوک چې له نورو سره له فکري تقابل څخه ډډه کوي، لنډپاری دی او لنډپاریتوب له جهالت او ناپوهۍ پرته بل مفهوم نه لري.
- ۵- حقیقت یوازې د اندونو په دموکراتیک اصطکاک سره راڅرگندېږي او موږ باید داسې کسان واوسو، چې له حقیقت پرته بل څه ته سر تیت نه کړو. بل څه، چې حقیقي او منطقي نه وي سپېڅلی ونه گڼو، ان که له اسمان څخه رالېږل شوی وي. د ځواکونو د یو مومي پاتې کېدو لپاره به زموږ هېواد سبا د دې ډول روحياتو لرونکو کسانو ته اړتیا ولري.
- نو زما پوښتنه دا ده:
- آیا د هېواد راتلونکې لپاره له ځانه مو یو گټور کس جوړوی؟
- دا هغه پوښتنه ده، چې ځواب یې باید یوازې تاسې په خپله قانع کړي.

مندوی یم.

په درېمې نړۍ کې د رژیمونو سیاست ارتجاعي او
استثماري دی. هر رژیم له خپلو تبلیغاتي وسیلو سره
له یوې خوا یوازې هغه څه چې خپله یې غواړي او یا
ورته گټور دی، تبلیغوي او له بلې خوا په سانسور او
تراره سره د هغه اند او فکر د خپرولو مخه نیسي، چې
له خپل گټندویه سیاست سره یې په تضاد کې وويني.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**